

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Ужгородського університету

Серія

ІСТОРІЯ

Випуск 16

2006

ББК 72.96:63.3 (0)+63.3(4 УКР)
УДК 001:94(100)+94(477)
У 33

**Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського
університету 30 листопада 2006 р., протокол № 11**

"Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія" зареєстрований Вищою атестаційною комісією України як фахове видання зі спеціальності "Історичні науки" (див.: Перелік №2 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Постанова Президії ВАК України №01-05/9 від 8 вересня 1999 р. // Освіта України. – 1999 – 29 вересня).

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації серія КВ №7972 від 9 жовтня 2003 року**

Редколегія "Наукового вісника Ужгородського університету. Серія: Історія":

Вегеш Микола Миколайович — доктор історичних наук, професор;
Віднянський Степан Васильович — доктор історичних наук, професор;
Данилюк Дмитро Дмитрович — доктор історичних наук, професор;
Задорожний Володимир Євгенович — доктор історичних наук, професор;
Ліхтей Ігор Михайлович — кандидат історичних наук, доцент;
Мандрик Іван Олександрович — доктор історичних наук, професор;
Олашин Микола Васильович — кандидат історичних наук, доцент;
Тиводар Михайло Петрович — доктор історичних наук, професор;
Фенич Володимир Іванович — кандидат історичних наук, доцент.

Відповідальний за випуск:

Шніцер Ігор Омелянович — кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

АРТЬОМОВ І. ВСТУП ДО СОТ – ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ	4
БЕВЗЮК Є. ВПЛИВ УКРАЇНСЬКО –ЛУЖИЦЬКИХ ВЗАЄМИН 50 –60 РОКИ ХІХ СТОЛІТТЯ НА НАЦІОНАЛЬНО –КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ	13
БОДНАР Г. ТРУДОВА МІГРАЦІЯ МЕШКАНЦІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ СІЛ ДО ЛЬВОВА В 1950–1980-х рр.	27
ГЛОБА Л. ПОДВИЖНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПРОСВІТИТЕЛЬОК НА ТЕРЕНАХ РІДНОЇ КУЛЬТУРИ	37
ГОРБУНОВА О. РОМИ І СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	42
ДАНИЛЕЦЬ Ю. ПРАВОСЛАВНІ МОНАСТИРИ В ТЕРЕБЛІ ТА ЧУМАЛЬОВІ: СОЦІАЛЬНО –ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КОНФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ	46
КАШКА М. ВНЕСОК ПРОСВІТНИЦТВА У РОЗВИТОК РУСИНСЬКО –РОСІЙСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ	53
КЛІШ А. КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ І МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНО –ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ КІН. ХІХ – ПОЧ. 30-Х РР. ХХ СТ.	62
МАТЕЛІШКО Ю. „ГРАДИ” КИЇВСЬКОЇ РУСИ: СПРОБА КІЛЬКІСНОГО АНАЛІЗУ	68
МИРОНЧЕНКО Т. ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ СЕРБІВ, ЧОРНОГОРЦІВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ХVІІІ –ХІХ СТ.	82
ХАВРАК Л. ДИВІЗІЯ "ГАЛИЧЧИНА" У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН 1943 –1944 рр.	88

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

АНДРЕЙКО В. СИСТЕМА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЧР І СР В ПЕРІОД 1990-х –ПОЧАТКУ 2000-х РОКІВ	99
--	----

10. Інформаційний бюлетень. (Спецвипуск підготовлений за матеріалами відкритих слухань на тему: "Роми Закарпаття – стан, проблеми та шляхи вирішення") / – Відділ у справах націон. Закарп. ОДА. Центр культур нац. меншин Закарпаття. – № 9 –10 – Ужгород, 2005. – С.7 –14.

SUMMARY

Horbunova O. THE GYPSY NATIONAL MINORITY AND THE MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The behavior of national minorities is strongly influenced by the internal political, economic and cultural situation in the country. The author of this thesis made an attempt to explore an influence of the given aspects specifically upon gypsy people (partially in the Transcarpathia Region) tried to comprehend the reason of such an activity from the gypsy community side, it's awareness to the revival of their self –identification and understanding of their ethnic origin.

Ю. ДАНИЛЕЦЬ (Ужгород)

ПРАВОСЛАВНІ МОНАСТИРІ В ТЕРЕБЛІ ТА ЧУМАЛЬОВІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КОНФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ

Православна Тячівщина з давніх-давен славилася православними монастирями. У праці „Нариси історії Грушівського монастиря на Угорській Русі” відомий закарпатський історик Ю.Жаткович називає дату 1242 р., коли монахи з Грушева скаржилися угорському королю Бейлі IV, що після нападу татар вони втратили всі документи і багато майна [1]. У наступній історичній розвідці „Етнографический очерк угро-русских” Ю.Жаткович зауважив, що Грушівський монастир підпорядковувався у 1360 р. молдавському архієпископу [2]. Про монастир у Грушеві згадує і Михайло Лучкай [3]. Приблизно до цього часу вчені відносять і заснування монастиря в Углі. А. Коцак у „Списании обителей Мараморошских...” пише: „Коли засновано обитель знати не можна, кажуть люди, разом із селом” [4]. Монастир в Углі був резиденцією єпископів Мефодія Раковецького та Досифея, який тут і похований. До цього монастиря належали скити в Великій та Малій Угольці, Кричеві, Одарові, Драгові. Крім Грушівського та Угольського монастирів А. Коцак описує також монастирі в Вільхівцях, Бедевлі, Кричеві, заснування яких відносить, відповідно до 1708 р., 1719 р. та 1693 р. [5]. Існує гіпотеза про те, що в Грушівському монастирі діяла друкарня [6]. Згідно наказу імператора Йосифа II у 1788 р. були закриті всі православні монастирі в Марамороші.

Відродження православної церкви на Тячівщині розпочинається з першими роками ХХ століття. Після „першого Мараморош-Сиготського” процесу православний рух поширився і на Теробельську долину. Відомості про перехід у православ'я жителів Бедевлі, Дубового, Тероблі знаходимо у періодичних виданнях того часу. Під час підготовки „другого Мараморош-Сиготського” процесу переслідуванням піддавалися мешканці Тернова, Тероблі, Дубового та інших сіл, які заявили про свій відхід від унії. Проводилися обшуки з метою конфіскації книг

та періодичних видань, надрукованих в Росії [7]. В Сиготській в'язниці у 1913 р. перебувало біля 100 арештованих, серед яких було чимало з Тячівщини. Згідно судового вироку 1914 р. 32 осіб засуджувались на різні строки, наприклад Юрій Чопик із Теремблї засуджений до 1 року і 4 місяців ув'язнення і 100 крон штрафу, Василь Куцина – до 1 року ув'язнення і 100 крон штрафу [8].

З включенням нинішньої території Закарпаття до Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь, православні вірники Тячівщини отримали змогу створювати окремі православні громади, будувати церкви і монастирі.

Проблема вивчення православних монастирів в Теремблї й Чумальові частково порушувалась в періодичній пресі 90 рр. ХХ століття. Автори статей вивчали злочинні питання того часу, описували ту чи іншу подію чи факт. Важливі статистичні дані містяться в розвідках С.Чопика-Микунди, де автор, маючи безпосереднє відношення до діяльності монастиря в Теремблї, подає цікаві матеріали з життя обителі та її колишнього настоятеля-архімандрита Веніаміна (Керечанин) [9]. Про будні Чумалівського монастиря розповідає О.Волошин [10], він високо оцінює роль ігумені Євгенії (Фаркавець) у розбудові вище названої чернечої громади.

Широкий пласт матеріалу різноманітного змісту зберігається в архівах, як у державних так і єпархіальних та монастирських. Зокрема автором виявлено і опрацьовано цілий ряд документів з архіву Мукачівсько-Ужгородської єпархії, які охоплюють період 1925–1940 рр. ХХ століття. Це в основному звернення та листи настоятелів монастирів до єпархіального управління, довідки, статuti, звіти, особові справи ченців. На жаль перерахована документація не має належного оформлення та реєстрації. Важлива інформація зберігається у фондах Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), де автором виявлено і опрацьовано справи з життя монастирів у 1930–1990 рр. ХХ століття. Це справи із фондів Ф. 109. Міністерства культу, шкіл і народної освіти Карпатської України у м. Хуст; Ф. Р – 44. Уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР у Закарпатській області; Ф. Р – 490. Уповноваженого Ради по справам релігійних культів при Закарпатському облвиконкомі у м. Ужгород.

Важливі проблеми з історії монастирів Тячівщини порушує в своїй праці ієромонах Сергій (Цюка) [11], ця робота написана на основі всіх доступних у 1960 р. архівних матеріалів, спогадів сучасників та учасників тих подій.

Вивчення історії православних монастирів Тячівщини потрібно проводити у зв'язку з політичними та релігійними умовами досліджуваного періоду. Автор зупинився на дослідженні соціально-економічного та конфесійного становища лише двох із восьми нині діючих православних монастирів з метою з'ясування більш характерних рис розвитку монастирів на протязі ХХ століття. Мається на меті прослідкувати становлення, розквіт і тимчасовий занепад чернечих громад. Історична наука зможе отримати об'єктивну і повну характеристику діяльності монастирів лише в тому випадку, коли їх минуле буде вивчатися через призму окремого індивіда та колективу до якого він входить, і лише тоді ми побачимо спільні і відмінні риси історичного розвитку. У радянський період влада провела масовані акції з метою обмежити вплив монастирів на населення краю. Відбувалися конфіскації земельних угідь, майна, будівлі монастирів передавалися в комунальну власність сільських і селищних рад.

Перший монастир на території сучасного Тячівського району був заснований у Теремблі 1922–1924 рр. ХХ століття. Засновником його вважають о. Йова (Войтишин). Цьому передували події пов'язані з діяльністю архієпископа Савватія (Врабец). Після так званого „Савватіївського розколу” православні вірники Тячівщини розділилися на два протилежні табори. У 1922 р. до Буштина прибув архієпископ Савватій і скликав збори духовенства, з того часу Буштина, фактично, стає його резиденцією. Коли православна громада в Бедевлі оголосила про свій перехід під юрисдикцію архієпископа Савватія, з Ізи в Бедевлю прибув о.Матфей (Вакаров), який зняв з престолу Антиміс освячений єпископом Досифеєм (Васич). В свою чергу прихильники Савватія склали протокол зборів у декількох екземплярах і надіслали на розгляд Т.Масарику, Е. Бенешу, константинопольському патріарху Мелетієві і сербському патріарху Димитрію. Згідно протоколу, який підписали представники 18 сіл: Копашнева, Теремблі, Чумальова, Буштина, Тернова, Стеблівки, Сокирниць, Крайникова, Бедевлі, Грушева, Ганич, Нересниць, Дубового, Данилова, Вільхівців та інших, всі православні общини вище названих сіл переходять під юрисдикцію архієпископа Савватія. Серед підписів фігурували: о.Г.Кенез, о.Йов (Войтишин), о.Г.Чопик, о.І.Бабич, ієромонах Досифей (Шандра), о. А.Рацин [12]. Але, як відомо, вже через декілька місяців о.Йов (Войтишин) визнає владу єпископа Досифея. Саме цей сербський єпископ надає дозвіл на заснування монастиря в Теремблі.

Юрій Попович подарував для монастиря гектар землі в урочищі „Тяпіш” та невеликий будинок. У 1927 р. о.Йов (Войтишин) виїхав до Сербії і на посаду настоятеля ченці обирають о.Гермогена (Скунзяк). Після нього монастирем керували: о.Савва (Андрашко) та о.Веніамін (Керечанин). Саме з іменем останнього настоятеля пов'язаний найбільший період у житті монастиря в Теремблі.

Народився Юрій Керечанин 10 квітня 1904 р. в с. Чингава (нині Боржавське) Виноградівського району. Після закінчення початкової школи у рідному селі продовжив навчання в Мукачеві. 20 жовтня 1924 р. вступив послушником у Терембельський монастир. У 1926 р. відправився на навчання в чернечу богословську школу при чоловічому монастирі Мала Раковиця в Югославії [13]. У 1928 р. його висвячують в ієромонахи і призначають настоятелем приходів у Вонігові і Руському Полі [14]. У 1929 р. переведений в Теремблю. З 1930 до 1960 рр. очолював монастир. У 1960–1961 рр. перебував в ув'язненні. Помер 29 березня 1975 р. [15].

У 1930 р. монастир отримав чернечий статут [16]. У 1936 р. архімандрит Амфілохій (Кемінь) провів перевірку монастиря. У своєму звіті від 26 грудня 1939 р. він писав: „До монастиря приписано 18 монахів, але 8 із них знаходяться на приходах. Мають 18 угрів землі на якій сіють пшеницю, жито, кукурудзу, продуктів для братії не завжди вистачає. В монастирській бібліотеці нараховується 53 книги [17]. Монастирських келій є 9, діють 2 церкви – Преображенська і Благівіщенська. На 1937 р. планується будівництво нової церкви” [18]. У 1937 р. о.Веніамін надіслав до єпархіального управління план будівництва нової церкви [19]. 28 квітня 1937 р. отримав відповідь: „Розмір церкви задовільний, хоч купол потрібно б будувати у руському стилі. Свій план вам надішле В.Коломацький” [20]. У протоколі інспекції Преображенського монастиря в Теремблі 9 листопада 1937 р. архімандрит Алексій (Кабалюк) вказував на те, що монахи повністю дотримуються

чернечого статуту, отримують допомогу з боку жителів Терєблї, які безкоштовно працюють на будівництві церкви [21].

З захопленням нашого краю угорцями православні ченці в Терєблї потрапляють у немилість. 10 червня 1940 р. монахів заарештовано, монастир закрито [22]. У листі до єпархіального управління О. Веніамін писав: „Нас зігнали в село в церковний дїм. Я був три рази у начальника жандармерії, він лякає в'язницею. Прошу Вас звернутися із скаргою до уряду в Ужгороді і Хусті, або зразу ж в Будапешт” [23]. Православний єпископ Володимир (Раїч) звернувся у листі за №741/1940 до Жигмонта Перені. Повідомивши про ганебні дії жандармів, він підводить підсумок: „Вважаю, що цей проступок є неправильний, просимо взяти під свій захист монастир і вжити заходи, щоб монахи повернулися в обитель” [24]. У радянський період в монастирі проживало від 13 до 30 чоловік [25]. Згідно рішення виконкому Тячівської райради від 19 лютого 1959 р. земельна власність монастиря із площі 4,6 га скорочувалась до 1 га, конфісковані землі подавалися колгоспу „Більшовик” [26]. Після закриття скита в Городилові та монастиря і с. Іза, ченці з цих общин переводилися в Терєблє [27]. 28 березня 1961 р. рішенням обласної ради монастир скоротили [28].

Ідея відродити монастир виникла в жителів с.Терєбля ще в 1991 р. Саме тоді на місці зруйнованого монастиря освятили хрест. Вже в 1993 р. своїх вірників прийняла Св. Покровська церква [29]. 11 лютого 2001 р. відновлено чернече життя в монастирі [30]. 20 серпня 2001 р. о. Єфрема (Ярінко) призначають намісником монастиря і висвячують у сан ігумена. Ченці збудували корпус на 16 келій.

Не менш цікавими є і сторінки з історії Свято-Вознесенського жіночого монастиря в Чумальові. Заснований 1925 р. з ініціативи Марії Рибар, о. І.Бабича та о. Іларіона (Рибар). 13 серпня 1925 р. монахині обрали о. І.Бабича керуючим юридичними справами монастиря [31]. Посаду настоятеля зайняла Марія Рибар. Отримавши дозвіл на будівництво церкви від архієпископа Савватія, монахині і жителі навколишніх сіл розпочали будівництво. У архіві Мукачівської єпархії автором виявлено цікавий документ про розбудову монастиря. Це лист священика В. Країла до єпархіального управління від 30 вересня 1932 р. у якому він перераховує всіх жителів навколишніх сіл, що надавали підтримку у будівництві церкви і житлових споруд монастиря. Наприклад: земельні ділянки подарували Марія Сойма з Дубового, о. Г.Гриньо з Вільхівців, І.Бабич з Чумальова; пожертвували кошти і будівельний матеріал – В.Бабич. М.Крічфалушій, І.Лях, Ю.Бабич, І.Стойка, Г.Гриньо, В.Мийсарош, вдова Ораса Петра з Чумальова [32].

Духівником монастиря архієпископ Савватій призначив о. Іларіона (Рибар). Іван Рибар народився 4 серпня 1896 р. в с. Дубове. З родичами жив до 1915 р. У 1915 р. призваний на фронт до австро-угорського війська, службу проходив в 85 воєнному полку в Болошдьорматі. У 1918 р. вступає послушником в чоловічий скит у Терєблє. 5 березня 1925 р. ігумен Йов (Войтишин) постригає його в монахи з іменем Іларіон. 9 травня 1926 р. архієпископ Савватій висвячує Іларіона в ієродиякони, а 15 вересня – в ієромонахи у с. Дубове. У 1928 р. відправився на Святу гору Афон, де перебував в Св. Пантелеймонівському руському монастирі. У 1929–1939 рр. знаходився на посаді духівника Чумалівського жіночого монастиря [33]. 9 червня 1933 р. єпископ Дамаскин (Грданички) звернувся до Земського уряду в Ужгороді. У своєму листі він повідомляв, що о. Іларіон (Рибар) незаконно займає

посаду духівника Чумалівського монастиря [34]. В свою чергу Земський уряд 28 серпня 1933 р. наказував урядовцям в Тячеві розібратися у справі о. Іларіона, як такого, що підтримує архієпископа Савватія [35]. У лютому 1934 р. і в наступні роки, урядовці в Тячеві неодноразово вимагали від о. Іларіона звільнити займану посаду для о. В. Крайла [36]. У ряді апеляційних звернень о. Іларіон виступав проти влади сербських єпископів, вказуючи, що Чумалівський монастир Сербській церкві ніколи не належав [37]. Цей конфлікт припинився лише у 1939 р., коли о. Іларіон повернувшись у с. Дубове починає провадити богослужіння в кам'яній каплиці спорудженій його батьками ще в 1900 р. Саме тут вирішує заснувати чоловічий скит на честь Св. Дмитра Солунського. У 1947 р. єпископ Нестор офіційно затверджує скит й Іларіона його настоятелем. 4 Березня 1949 р. архієпископ Макарій призначив о. Іларіона завідуючим скитом Воздвиження Чесного Хреста в с. Вільхівські Лази, який вирішили відновити. Але вже 27 травня 1949 р. він відмовився від цієї посади і повернувся в Дубове. У зв'язку з ліквідацією скита о. Іларіона призначили духівником Чумалівського монастиря 13 лютого 1956 р. Помер 1969 р.

У 1938 р. архієпископ Савватій відвідав Чумалівський монастир особисто і висвятив монахиню Марію Рибар у сан ігумені [38].

Після о. Іларіона священиками в монастирі були: монахи Сергій (Марушка), Даміан (Бинь), Доримедонт (Андрашко), Досифей (Шандра), Артемій (Половка), Євфимій (Шутак).

У 1940–1951 рр. діяв скит-філія Чумалівського монастиря в Батьові Берегівського району [39]. Крім того функціонували залежні скити у Копашневі [40], Драгові [41], Углі [42]. У 1957 р. в монастирі спорудили каплицю Св.Іллі [43]. У 1958 р. у зв'язку з ліквідацією скитів у Копашнево і Драгові кількість черниць Чумалівського монастиря дещо збільшилась. Постало питання будівництва житла. Згідно обмірів житлової площі станом на 1958 р. загальна площа монастирських будівель складала 111. 40 м² [44]. Згідно рішення виконкому Тячівської райради від 19 лютого 1959 р. із земельної власності 7. 10 га Чумалівському монастирю залишили 1,5 га, конфісковані землі передавалися колгоспу ім. Суворова с. Чумальово [45]. У 1961р. з ліквідацією Липчанського монастиря в Чумальово перевели частину сестер, загальна кількість черниць становила 40 чоловік. У 1969 р. настоятелькою обирають Євгенію (Фаркавець). З 1971 р. розпочалися ремонтні роботи, збудували 3 нові будинки з цегли, 1975 р. завершилося будівництво Свято-Вознесенської церкви [46].

У 1975 р. із 37 монахинь – 12 працювало в сільському колгоспі. У храмі служили 3 священики і 1 диякон [200, 1-2]. У 1988–1990 рр. черниці збудували дзвіницю і два двоповерхові будинки. У 1991–1995 рр. біля старої церкви спорудили нову з цегли, у стилі барокко [8, 7]. Зараз у монастирі духівниками є архімандрит Сергій (Гангур) та ігумен Іоанн.

Православні монастирі в Теремлі та Чумальові були засновані на хвилі відродження православної церкви на початку ХХ століття. У цей час йшла боротьба між константинопольською юрисдикцією в особі архієпископа Савватія і сербською на чолі з єпископом Досифеєм. Центром першого напрямку стали засновані Савватієм православні монастирі в Чумальові, Дубовому, Дубрівці, Копашневі. На Тячівщині владі сербського єпископа належали лише

Тереблянський й Углянський монастирі. Жорстока боротьба між вірниками однієї конфесії але різної юрисдикції закінчується у 1946 р., коли всі православні перейшли під владу РПЦ. Цікаві постаті перших осіб монастирів – архімандрита Веніаміна (Керечанин), ігумені Марії (Рибар), ігумена Іларіона (Рибар), діяльність яких була спрямована на розбудову очолюваних ними громад і поширенню православної віри серед населення краю.

На Закарпатті після закриття у 1961 р. монастиря в Тереблі, із більше як 20 монастирів і скитів залишилося лише 2 – в Мукачеві й в Чумальові, але діяльність і цих релігійних громад залишалася під суворим наглядом районного та обласного керівництва. І лише з отриманням Україною незалежності розпочався „ренесанс” у чернечому житті. Відроджені майже всі монастирі, що були закриті в роки СРСР, засновано й багато нових. Крім православних монастирів у Тереблі й Чумальові на Тячівщині діють ще 6 православних монастирів. Загалом на січень 2005 р. в Закарпатській області зареєстровано 26 православних монастирів, із яких 14 чоловічих і 12 жіночих монастирів.

1. Орос О. Грушівський монастир і початки кириличного слов'янського книгодрукування. – Ужгород: Закарпаття, 2001. – С. 10.
2. Жаткович Ю. Етнографический очерк угро-русских // Мазурок О. Юрій Жаткович як історик та етнограф. – Ужгород, УЖНУ, 2001. – С. 168.
3. Лучкай М. Історія карпатських русинів. Т.2. – Ужгород, 2000. – С. 172; 196; 244.
4. Коцак А. Списание обителей Мараморошских древле бывших // Закарпатський краєзнавчий музей. – Арх. 797. – Арк. 8.
5. Там само. – Арк. 6; 12; 10.
6. Орос О. Вказ. праця.
7. Бескидский. Из истории восстановления Православной веры в южно-карпатской Руси // Православный Русский Календарь на 1930 г. – Ладомирово. – 1929. – С. 59.
8. Грабец М. К истории Мармарошского процесса. – Ужгород, 1934. – С. 34.
9. Чопик-Микунда С. Архімандрит Веніамін. – Хуст, 2004; Чопик-Микунда С. Архімандрит Веніамін // Срібна Земля. – 2003. – 5 квітня. – С. 14; Чопик-Микунда С. Відроджений для віри та добра // Дружба. – 2001. – 12 липня. – С. 3.; Чопик-Микунда С. Святе місце порожнім не буває // Дружба. – 2002. – 17 серпня. – С. 4.
10. Волошин О. Будні святої обителі // Дружба. – 2003. – 23 січня. – С. 4.
11. Сергий (Цюка), иеромонах. Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия. – Загорск, 1960. (Машинопись).
12. Сергий (Цюка), иеромонах. Указ. соч. – С. 240.
13. Чопик-Микунда С. Архімандрит Веніамін. – С. 4.
14. Особова справа архімандрита Веніаміна (Керечанин) // Архів Мукачєво-Ужгородської єпархії. – Арк. 10.
15. Чопик-Микунда С. Архімандрит Веніамін // Срібна Земля. – 2003. – 5 квітня. – С. 14.
16. Статут Преображенського монастиря в Тереблі. 1930 р. // Архів Мукачєво-Ужгородської єпархії.
17. Амфілохій (Кемінь), архімандрит. Звіт про становище Преображенського монастиря в Тереблі від 26.12.1936 р. // Архів Мукачєво-Ужгородської єпархії. – Арк. 1.
18. Там само. – Арк. 7.
19. Веніамін (Керечанин), ігумен. Звернення до єпархіального управління від 19.05.1937 р. // Архів Мукачєво-Ужгородської єпархії.

20. Звернення єпархіального управління до о. Веніаміна (Керечанин) від 28.04.1937 р. // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
21. Алексій (Кабалюк), архімандрит. Протокол інспекції Тереблянського монастиря // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
22. Чоловічий монастир в Тереблї // Єпархіальний вісник. – 1992. – липень. – С. 4.
23. Веніамін (Керечанин), ігумен. Лист до єпархіального управління від 10.06.1940 р. // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
24. Володимир (Раїч), єпископ. Звернення до Ж. Перені в Ужгород за №741/40 // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
25. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 45. – Арк. 23; Там само. – Спр. 34. – Арк. 41.
26. ДАЗО. – Ф. Р – 544. – Оп. 3. – Спр. 22. – Арк. 8.
27. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 32. – Арк. 6.
28. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 45. – Арк. 80.
29. Чопик-Микунда С. Святе місце порожнім не буває. – С. 4.
30. Статут Преображенського монастиря в Тереблї. 1930 р. – С. 4; Чопик-Микунда С. Відроджений для віри та добра. – С. 3.
31. Бабич Іван, протоіерей. Прохання до єпархіального управління від 30.05.1933 р. // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
32. Країло Василь, протоіерей. Лист до єпархіального управління від 30.09.1932 р. // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії.
33. Особова справа ігумена Іларіона (Рибар) // Архів Мукачево-Ужгородської єпархії. – Арк. 11.
34. ДАЗО. – Ф. 109. – Оп. 1. – Спр. 692. – Арк. 3.
35. Там само. – Арк. 4.
36. Там само. – Арк. 9.
37. Там само. – Арк. 10; 14; 15.
38. Пагиря В. Монастирі Закарпаття (1360–1939). – Мукачево, 1994. – С. 58.
39. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 2. – Арк. 28.
40. Там само. – Арк. 27.
41. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 37. – Арк. 3.
42. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 20. – Арк. 2.
43. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 38. – Арк. 73.
44. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 27. – Арк. 1.
45. ДАЗО. – Ф. Р – 544. – Оп. 3. – Спр. 22. – Арк. 8.
46. Ільницький І., Ромчик К. І знедолену душу наситиш... // Орбіта – Логос. – 1996. – 25 квітня. – С. 13.
47. ДАЗО. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4д. – Спр. 67. – Арк. 1–2.
48. Волошин О. Вказ. праця. – С. 7.

SUMMARY

Danilets J. ORTHODOX MONASTRIES IN TEREPLYA AND IN CHUMILYOV: SOCIAL –ECONOMIC AND RELIGIONS ASPECTS

Orthodox Tyachevshchina was famous for cloister life long long ago. The history of cloisters in Uglya and Grushevo comes back in the far past. At the beginning of the XX –th century orthodox cloisters begin to form on the territory of the present Tyachev Region. They were in the villages of Tereblya, Uglya, Dubove, Bedevlya, Chumaleve. The cleavage has become more sharply defined among the clergy. Among clergy there arises a division into two parts, one of them was subordinate to Serbia,

another to Constantinople.

F.Yiov (Voitishin) headed the Tereblya cloister and some time later archbishop Veniamin (Kerechanin), Mother-Superior Maria (Ribar) placed herself at the head of the nunnery in Chumaleve. In 1961 the Soviet Power closed the Tereblya cloister. It was restored to life only in 2001. The nunnery in Chumaleve was not shut the cloister in Mukachevo during all the Soviet period.

М. КАШКА (Ужгород)

ВНЕСОК ПРОСВІТНИЦТВА У РОЗВИТОК РУСИНЬСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ.

В кінці XVIII – на початку XIX ст. в русинському середовищі склалась парадоксальна ситуація. З однієї сторони початковий рівень розвитку шкільництва, переважна маса населення неграмотна, важке і повільне усвідомлення батьками необхідності відвідування школи, з іншої – завдяки розширенню можливостей студіювання в часи терезіансько-йозефінських реформ в середніх і вищих школах столичних міст монархії Пожоні, Пешті, Відні, Львові, в академіях в Кошицях, Великому Варадині, семінаріях в Трнаві, Егері, виникла група, якщо не прошарок, високоосвічених випускників русинського походження. Парадоксальність ситуації була в тому, що русинська спільнота залишалась патріархальною, її освітні установи, незважаючи на всі зусилля таких діячів як єпископ Андрій Бачинський, залишились на рівні духовних семінарій і не відповідали здібностям і рівню набутої освіти русинських випускників світських вищих учбових закладів монархії. В той же час вони не могли знайти вакантних місць у Пешті, Відні. Саме в цей час для них відкрилась можливість зайняти престижні, високооплачувані місця в системі вищої освіти і адміністрації в Росії.

Першим із цієї плеяди вчених виїхав в Росію Іван Орлай (1771–1829), уродженець с. Давидково на Мукачівщині [1]. Освіту одержав в Ужгородській і Великоварадинській гімназіях, Львівському (філософський факультет) та Пештському (богословський факультет) університетах. І.Орлай був людиною широких інтересів, вивчав математику, фізику, історію, класичні і модерні мови. В 1789 р. вступив до ордену піаристів, члени якого займались просвітницькою діяльністю, працював професором гімназії цього ордену в Великих Карловцях. В 1790 р. подав прохання про переведення його в державну гімназію, в чому йому відмовили. Його спроба зайняти місце адюнкта на кафедрі фізики і математики Пештського університету також закінчилась невдачею. Ці кар'єрні невдачі очевидно заставили Орлая виїхати в Росію в 1791 р. [1а]. В С.-Петербурзі І.Орлай швидко зорієнтувався в потребах Росії щодо спеціалістів. Абсолютно занедбаною він побачив ситуацію в сфері медицини. Але спочатку мусив поступити в Александроневську семінарію, що була під управлінням найвищого церковного органу Синоду. Це було зв'язано з його переходом у православ'я. Після того за рекомендацією Синоду, як найздібніший студент, поступив в Петербурзьку медико-хірургічну академію, яку, дякуючи своїй підготовці і неординарним здібностям, закінчив уже через рік та одержав диплом лікаря. Практику лікаря